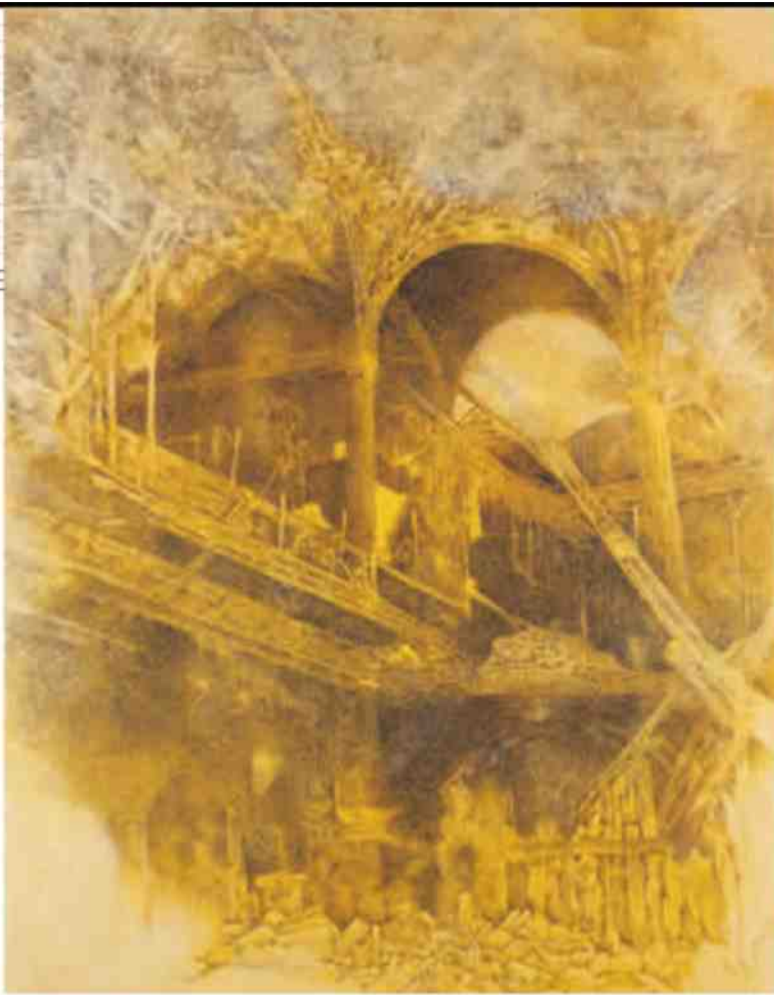

26.95x34.96	1	29	עמוד	כותרת - כלכלי סט	28/04/2022	81481546-7
ומנות ישראלית בארץ ובעולמות ערוכות במוזיאונים וגלריו - 16090						

ציורי ארכיונים וכתרים שנשרפו על ידי הנאצים בתערוכה "נורא, יפה" של הדר גדי. הספרים דומים לקברים צילומים: הדר גדי, אלעד גרשגורן

רותה קופפר

בתערוכה החדשה שלה "נורא, יפה" מציגה האמנית הדר גדי ציורים של אמנות ואמנים שאינם בציורי שמן גדולים נראות ספריות ואוספי אמנות יהודיים ולא יהודיים, שנבזזו ונשרדו על ידי הנאצים במלחמת העולם השנייה. יש ציורים של ספריות שנחרבו, ערימות של ספרים שעליהם כתובים שמות של ציירים, ציור של מסגרות מפוארות של תמונות רבות תלויות בצפיפות כאשר התמונות בתוכן מושחרות או מטושטשות, אלה יצירות מלאות פרטים, קטלוגים לציורים שלא צוירו.

העבודות מזמינות התבוננות ממושכת מקרוב, בפרטים הרבים, ובטקסטורה שבה חפרה גדי עם סכין, כמו בשכבות ארכיאולוגיות. כמעט שאפשר לשמוע את רוחות הרפאים הרודפות אותן. "הזיכרון מתעתע, מתאבד במחשבה", נכתב בקטלוג התערוכה. "העבודות המהלכות קסם על הצופה, מפתות להתקרב ולהיבזז בין מה מתואר בהן... ביצירות מוחרמות על ידי הנאצים". במעשה היצירה עצמו נדמה שיש גם אמירה על "ניצחון הרוח". בראיון עם גדי על התערוכה, המוצגת בגלריית רוטשילד בתל אביב, היא אומרת שהיא נזהרת מקביעות שכאלה. "ניצחון הרוח" זה נחרץ מדי וגדול עליי. אני מרגישה שאני בעיקר שואלת ועוד אין לי תשובות, לא באמנות ולא בחיים. אולי כשאהיה גדולה", מחייכת היוצרת בת ה-62.

יצירות על מותר האדם

היא מוסיפה ומספרת שלפני כמה ימים פרופ' ארנה בן נפתלי, מומחית למשפט בינלאומי ורקטור המסלול האקדמי במכללה למינהל ומי שמופקדת על הקתדרה לזכויות אדם ע"ש אמיל זולא, כתבה שגדי מציירת את "מותר האדם". "הביטוי הזה גרם לי לחשוב", היא מודה. העבודות בסדרה הזאת, עשרות לרוב (אני לא סופרת), נעשו במקביל ובהמשך להכנת התערוכה: Afterlives: The Lost Stories of Looted Art (החיים שאחרי: הסיפורים האבודים של האמנות שנבזזה) שהוצגה במוזיאון היהודי בניו יורק עד ינואר. התערוכה בניו יורק התחלקה אחר קורותיהן של כמה עבודות שנבזזו או נמכרו בכפייה בשנות השלטון הנאצי. ולצד האובייקטים שנבזזו, הוצגו עבודות של ארבעה אמנים עכשוויים, ובהם של גדי.

בקטלוג התערוכה החדשה בתל אביב כותבת היוצרת סמדר שפי שגדי מבטאת את התחושה באשר לאופי המוסרי הייחודי של אמנות שנבזזה במלחמת העולם השנייה. היא מצטטת את ההיסטוריון ג'ונתן פטרופולוס האומר: "זהו גורל שקשור לעתים קרובות באופן בלתי ניתן להפרדה עם השמדת עם. נישול וגירוש קדמו לרצח. אמנות היא אינה רכוש בלבד... היא חלק ממשע מרושע ביותר בהיסטוריה. זה דורש שיקול מיוחד, טיפול מיוחד". לדברי גדי, "זה משהו שקורה

האמנות נהפכה לחלק מהפשע

במשך כל מלחמת העולם השנייה עסק השלטון הגרמני בביזה ובהרס שיטתיים של נכסי תרבות יהודיים. בתערוכה חדשה מנסה הציירת הדר גדי לשחזר את ערימות הספרים, הציורים ופריטי הארכיון שהנאצים שרפו או גנבו לעצמם. בגלעד שהקימה ליצירות האמנות האבודות היא "לא רואה מעשה של ניצחון הרוח. אני מרגישה שאני בעיקר שואלת ועוד אין לי תשובות"

בכל העולם. ראינו גם איך הטליבאן הרס פסלי בודהה עתיקים באפגניסטן". הספרים השכובים עם שמות הציורים מזכירים מצבות. הם מתקשרים לעבר דה ממושכת שגדי עשתה בעבר. כאשר במשך כתשע שנים נסעה לבתי העלמין בעמק יזרעאל, בית העלמין של קיבוץ עין חרוד ובית העלמין של חלוצי העמק שלמרגלות הגלבוע. שם התבוננה ורשמה כדי לשמר את התחושה במקום המיוחד והעלתה את הרשמים על הבר. גם בציורי הספרים והתמונות, אפילו בתוך המסגרות שבתערוכה הזאת, אין דמויות אדם, רק הזיכרון שלהן מרחף מעל.

אז גם התערוכה הזאת היא סוג של התבוננות בבית קברות עם מצבות? "נכון. לא חשבתי על זה כשציירתי, אבל כשהצגתי את הציור הפנו את תשורת לבי לכך שכאשר ספרים שוכבים בערימות, זה מעלה את האסוציאציה

מה שעצוב הוא שבהשמדת האמנות היהודית מצד אחד ובביזה לעצמם מצד שני הנאצים לא היו ציניים. זו היתה חלק משיטה ואמונה חזקה בצדקת הדרך"

הזאת של בית קברות". ההחלטה שלא לצייר בני אדם כבר נעשתה ממודעות. "כשהתגנבתי לטיול של מסעות לפולין, כשהתלוויתי לבת שלי שהיתה אז בתיכון, והייתי באושוויץ, ציירתי משם רק את העצים. אמרתי לעצמי שזה מה שאמא של בן זוגי ראתה כשהיא היתה כאן אסירה בזמן המלחמה. לא ציירתי בני אדם על הגדר, כי אלה דימויים נוראיים שאנחנו מכירים".

אז מה שמחבר אותך זה עצים וחפצי אמנות, לא סיפור משפחתי?

"נכון. גם כי המשפחה שלי הגיעה לכאן לפני המלחמה. אבל אני חושבת שגם בלי הסיפור המשפחתי יש משהו משותף לכל מי שחי וגדל כאן. הטקסים שלנו שמוכרים לכולם מאוד ישראליים. הם לא קיימים אצל יהודים במקום אחר

בעולם. אנחנו יודעים איזה שיר ישירו ואיזה רגש הוא אמור לעורר. זה טבוע בו."

ההפך מתרבותיות

החיבור שלה לתערוכה הנוכחית היה דרך סיפורים שקראה והעמיקה בהם כחלק מהתחקיר שלה כמו שריפת בית הכנסת בדנציג שבפולין והניסיונות שקדמו לפלישה הגרמנית, של אזרחים ומוסדות יהודיים להציל את יצירות האמנות מהמקום ("של הצייר שמואל הירשנברג, למשל") - מתוך ידיעה שהדבר הראשון שהגרמנים יעשו יהיה לשרוף את בית הכנסת, כפי שאכן קרה. או הסיפור של רוז ואלאן, היסטוריונית של אמנות צרפת שהיתה במחתרת הצרפתית והמשיכה לעבוד במוזיאון "ז'ה דה פום" בתקופת מלחמת העולם השנייה, וסיכנה את חייה במשך ארבע שנים על ידי תיעוד בסתר ובפירוט רב של יצירות האמנות שנבזזו על ידי הגרמנים הנאצים. "היא הסתירה את העורבדה שידעה גרמנית והבינה אותם, וכך העבירה את המידע על הביזה השיטתית, ואפילו דאגה שהמחתרת הצרפתית תדע שבאחת הרכבות יש יצירות גנובות כדי שלא יפוצצו אותה".

המעשה הברברי של ביות אמנות וש-ריפת ספרים של הנאצים ניצב בניגוד ל"תרבותיות" ככיכול שלהם - כאשר ביד אחת משמידים עם שלם והתרבות שלו, אך שומרים לעצמם כמה ציורים יפים מתוך התרבות הזאת לאוסף. גדי מספרת כי הרמן גרינג, מבכירי ההנהגה הנאצית, "נהג להגיע לגלריה שבו עבדה ואלאן בצרפת ולבחור לו ולהיטלר יצירות לפי טעמו האנין, בזמן שבמזרח אירופה חוללו הנאצים את זוועות השואה וחיילי גרמניה רעבו וקפאו למוות".

הוא אסף לאוסף שלו ציורים חשובים של פיקאסו, מאטיס ועוד רבים שנחשבו או על ידי הנאצים כ'אמנות מנוונת'. וגם יצירות של כמה אמנים יהודים, בהם פיסארו ושגאל. ואילו האידיאולוג הנאצי אלפרד רוזנברג אסף בשיטתיות ספרים יהודיים יקרי ערך. "מה שעצוב", היא מסכמת, "זה שהם לא היו ציניים. זה היתה חלק משיטה - אורח חיים ואמונה חזקה בצדקת הדרך".

הדר גדי. "לא ציירתי בני אדם, כי אלה דימויים שאנחנו מכירים" צילום: אלעד גרשגורן